

HEBREWS

Warefa'aia

Feni ne'ia fi dinaa a'a fei gupuu ei narafawe'ia, ei ana ba ro'aa rawa'uaiaa fei narafawe'iaa ro'ou a'a Christ uaa namina rata fei hareaa hefi'a a'a ro'ou. Mei ne'ia na fa'unuwenuweaa fei narafawe'iaa ro'ou ei i fama'aia ba Jesus Christ, hia pa'aa fei fa'ua manumanu opa'aia a'a mei Haidaa. Wagii fei na fama'aia, odumanu fa'uaia.

Jesus, mei i oalao, hia na'uu mei Haidaa. Ina neneraa ei wareaa mei Ama wagii fei apitaiana ei fi'ia. Si'ei ba hia na'uu mei Haidaa, hia na pafeai a'a ei mamama'aa fei rawarawa fi'ugaia, fei hesuwi Bu'u Apuna, ei alo'alo ma Moses.

Mei Haidaa na ware ba Jesus bauaniaa humuu mei Haidaa. Na pafeai a'a ei bauaniaa humuu mei Haidaa.

Ma i a'a Jesus, hemea narafawe'ia i tela a'a fei hafelo'a, mama'aua ma ma'ea. Jesus mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, mei na fanaa fei pa'aa tela'ana, fei na haduoi'uaiaa ei mau fo'afama'eea manulelele wagii fei losuu ei Hebrew.

Mei Na'u na Pafeainaa ei Alo'alo

¹ A'a ei mamama'a mina, mei Haidaa na warenaa a'a ei amaa o'ou watauda au ma wagii hefi'a tala; ² ma'uaa laloo eni a'apoo arewaa eni, ina warenaa a'a o'ou a'a mei Na'una, mei ba ipowe tonaa minaa ei manumanu, mei i a'ana na bigi'aa minaa ei manumanu haroo pafea. ³ Mei Na'u,

hia ale'ei fei haweraa mei Haidaa ma hia pa'aa maumau fei maumauna ma ba i fani haduma a'a minaa ei manumanu wagii fei wareana, fei na faufau. Nenee fei fafafa'araiana ei hafelo'aa ei rama'a, inawe guta pepe'i ma'au mei Hapara pafea. ⁴ Si'ei, hia napa'aa pafeai laraa ei alo'alo ana ale'ei fei hara i tonia, na muainaa ei haraa ro'ou.

⁵ Hamatee, a'a hini alo'alo mei Haidaa na ware ale'ei ba,

“Yoi, Na'uu;

wagieni, una oanaa Amamu”?*

O, ba,

“Yau, awe oanaa Amana,

ma hia, iwe oanaa Na'uu”?†

⁶ Ma hepaldiai, mei Haidaa, ei i fatoroaa mei uma'ua na'una yeni malagufu ina ware ba,

“Minaa ei alo'alo mei Haidaa, ronei uduginia.”‡

⁷ Mei Haidaa na u'ugaa ei alo'alo ale'ei ba,

“Na bigi'aa ei alo'alona ale'ei lalarena,

ma ei nafina ale'ei fei weguweguaa hafi.”

⁸ Ma'uaa ina u'ugaa mei Na'una ale'ei ba,

“Mena Haidaa, fena gutanamu, gutanaa hapara,

imina udelao ranimai, ranimai,

ma o haparai fininaa wanewanea.

⁹ Yoi, ona haguaa fei wanewanea ma fabidinaa unumu ei hafelo'a;

si'ei, yau, meni Haidaniamu, una fapafeainio

a'a ei tafimu,

ei a ipiaa fei pao ni'eni'ea a'amu.”

¹⁰ Ana ina ware ba,

* **1:5: 1:5** O, *una fuainio* † **1:5: 1:5** 2 Samuel 7:14 ‡ **1:6: 1:6** labaginaa Dead Sea Scrolls ma Septuagint

“A'a fei rawarawa, mena Fasu, ona augaa fei
 fasu'ufufugoi feni malagufu,
 ma ei manumanu haroo pafea, bigi'aa pan-
 imu.

¹¹ Ro'apowe apa'ai, ma'uaa yoi, o oalao;
 minaa ei manumanu ei, ro'aa madige ale'ei
 lawalawa.

¹² O'aa du'umaa ro'ou ale'ei hawaa ugu;
 ana ale'ei lawalawa ro'aa filogii.

Ma'uaa yoi, ana minaa ale'ei,
 ma ei igisimasimu, lomi i pedutoo.”

¹³ Mei Haidaa, lomi na ware a'a hemea alo'alo
 ale'ei ba,

“Guta i pepe'i ma'auu
 nopa'aloo fei ba unawe aunaa ei bidibidii
 unumu
 lalabeni pinemu”?

¹⁴ Haa, a'a ba minaa ei alo'alo ale'ei spiritii
 oma'ama'aa ma ina aloaa ro'ou ba ronei hadumaa
 ei ba ro'aa tonaa fei tela'ana?

2

Ei Ware'aweia ba Onei Guai Fa'arai

¹ Oneipa'a fafalanaa huoo o'ou a'a tamanu ona
 guainia ba lomi o lafepa'ai. ² Uaa tamanu rona
 wareia ei alo'alo, onei'aa barafeia ma minaa ei
 barafea ma ei lomi rona guaipa'i warea, i pa'i
 aree ro'ou. ³ Ma nabaa ale'ei, batanai o'aa tela
 nabaa lomi ona fafalanaa huoo o'ou fei baa
 tela'ana? Fei tela'ana fei, nado'o u'ugia mei Fasu
 ma ei rona guainia a'ana, rona ware ba pa'aa fa'ua
 fei. ⁴ Mei Haidaa ana na fa'arewaia a'a ei hilala,
 ei fananawalaa puda ma ei mau foigia ma ana

ina fa'arewaia a'a ei fanaa fei Spiriti Apuna, ei i alaginia ale'ei nunumiana.

Jesus Ale'ei ei Lofuna

⁵ A'a ba ina augaa ei alo'alo ba ronei oma'aa fei ano ba i nomai hinene, fei ona fiwarewareinia.

⁶ Ma'uaa ina pa'i hepalo ne'ia, ba hemea na ware ale'ei:

“Mena Haidaa, hia tamanu hemea rama'a,
o hemea na'una
ba omina fafalanaa huomu
ma naranaraa watauda ma
oma'afarawaninia?

⁷ Ona fafauia ma'ida* a'a ei alo'alo;

ona taonaa hia fei hawera ma ma'uaa

⁸ ma ona augaa minaa ei manumanu haroo pinena.”

Ei i augaa minaa ei manumanu haroo pinena, lomi na di'augaa hepalo dufu Ma e'eni otawe fanunupa'ia ba minaa ei manumanu na udenaa panina. ⁹ Ma'uaa ona fanunuaa Jesus, mei inado'o fafauia ma'ida laraa ei alo'alo ma e'eni na taonaa fei hawera ma honua uaa ina tonaa fi'ina a'a fei ma'ea ba a'a fei rawani'aa mei Haidaa, iwe nanamuinaa fei ma'ea uaa minaa ei rama'a.

¹⁰ Ina fanoraloo watauda na'u a'a fei hawera ma napa'aa rawani ba mei Haidaa, mei na bigi'aa minaa ei manumanu ba manumanuna, ba i fafafa'arainaa mei fafasui fei tela'anaa ro'odu a'a fei fi'ia. ¹¹ Minaa ro'ou laloo hepalo ua wawapuge—mei na fafafa'arainaa ei rama'a ma ei rona tonaa fei fafa'araia. Jesus, lomi na mamafa ba i ware ba ro'ou, lofuna. ¹² Si'ei, i ware ba, “A wareaa fei haramu a'a ei lofuu;

* **2:7:** 2:7 O, ma'ida ua au; v. 9 anaa

i a'a fei gupuu ei losuia, a laugitenio.”

¹³ Ma hepalodiai,

“A augaa fei naranarau i a'ana.”

Ma ana ina ware ba,

“Yau, yeni fipui a'a ei na'u, ei na fanau mei Haidaa.”

¹⁴ Si'ei ba ei na'u, rona pa'i pigio ma raraa, hia ana ale'ei ro'ou ma a'a fei ma'eana i fo'afama'ea mei na panarofaa fei faufau fei ma'ea, mei hani'u

¹⁵ ma alaraa ei rona humuwaimai nopa'alo fei ba rona ala a'a fei ma'auaa ro'ou fei ma'ea. ¹⁶ Uaa a'a ba i hadumaa ei alo'alo, ma'uaa ei pai Abraham.

¹⁷ Sifei fei pa'afina ba hia ana ale'ei ei lofuna a'a minaa ei maumau ro'ou, ba inei pa'i faloloa'iana ma nei bigifarawani ua ei i tonaa fei bigi'a ba hia mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa a'a fei bigi'aa mei Haidaa ma wagii fei namona i pono'aa† ei hafelo'aa ei rama'a. ¹⁸ Si'ei ba anaia, na nanamuinia ei i oa a'a fei manimania, ina hawia ba i hadumaa ei ro'aa oa a'a fei manimania.

3

Jesus na Pafeai Laraa Moses

¹ Si'ei, hamu'ou ena fafa'arai lofu, hamu'ou ena na oa a'a fei haroharofa pafea, hamonei augaa ei naranaraa hamu'ou a'a Jesus, mei apostle, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, mei ona ware ba ona narafawe'i a'ana. ² Hia na wewea a'a mei i rafeinia ana ale'ei Moses na wewea a'a minaa ei manumanu laloo fei humuu mei Haidaa. ³ Ona fanunu'apa'idigia ba Jesus, na honuadiai laraa Moses, ana ale'ei mei fadufadua na rarabadiai

† **2:17: 2:17** O, *bigi'aa mei Haidaa ma ba i fapipi'ainaa fei sibaa mei Haidaa ma tosiminaa*

laraa fei faduana humu. ⁴ Uaa minaa ei humu na pa'i rama'a faduua ro'ou, ma'uaa mei Haidaa, hia mei na famamaraa minaa ei manumanu. ⁵ Moses hemea wewea nafi a'a minaa ei manumanu laloo fei humuu mei Haidaa ma nadii wareaa tamanu ba i nomai hinene. ⁶ Ma'uaa Christ hemea wewea na'u ba i oma'aa fei humuu mei Haidaa. Ma o'ou fei humuna nabaa o'aa utaufawe'iaa fei laugu'a ma fei o'onaia unu, fei ona ware ba ona pa'i.

Warefa'aia ba Onei Narafawe'i

⁷ Si'ei, ana ale'ei fei wareaa fei Spiriti Apuna ba:
“Wagieni nabaa hamo'aa guainaa fei laona,

⁸ abaa fawaiwaiana ei tabaa hamu'ou
ale'ei fei au fadugeaa hamu'ou
a'a fei manimania fawelei lomi haihai o
guana,

⁹ yei ei amaa hamu'ou rona manimaniau ma fa-
hauaa unuu
ma laloo gunaroa pa'ania igisimasi,
hamona fanunuaa tamanu una bigi'ia.

¹⁰ Sifei, fei i fasibaiau a'a fei tawe i didii,
ma una ware ba, ‘Ranimai ei naranaraa ro'ou
na aunu faraua
ma lomi rona apa'aa ei maumauu.’

¹¹ Si'ei, una fa'unai a'a fei sibau ba,
‘Lomi ro'awe tonaa fei gutafawenaiau.’ ”

¹² Hamu'ou ena lofuu, hamonei oma'aa hamu'ou ba nemea nei'aa pa'i fei hafelo'a hamamagua naranara, fei na ofadugaa mei Haidaa, mei fi oalao. ¹³ Ma'uaa hamonei fawe'iaa naranaraa hememea hamu'ou a'a hepapalo arewaa, sifei ona ware ba Wagieni, si'ei abaa fawaiwaianaa tabana nemea hamu'ou a'a fei mau

sifisifi ei hafelo'a. ¹⁴ O'aa oafipui a'a Christ nabaa ona utaufawe'inaa fei laugu'aa o'ou nopa'aloo fei a'apoo arewaa, fei onado'o pa'i fama'a. ¹⁵ Ana ale'ei fei warea ba,

“Wagieni nabaa hamona guainaa fei laona, abaa fawaiwaiana ei tabaa hamu'ou ale'ei fei au fadugeaa hamu'ou.”

¹⁶ Hini ei rona guai ma rona faduge? A'a ba ei i talaidugamiaa ro'ou Egypt Moses? ¹⁷ Ma a'a hini ei ina siba a'a ro'ou laloo gunaroo pa'ania igisimasi? A'a ba ei rama'a rona bigi'aa ei hafelo'a ma ei hudi unuu ro'ou na pasi fawelei lomi haihai o guana? ¹⁸ Ma a'a hini ei mei Haidaa na warefa'uai a'a ro'ou ba lomi ro'awe tonaa fei gutafawenaiana? Ina wareaa e'ei a'a ei barafea.* ¹⁹ Si'ei, ona fanunu'apa'ia ba lomi rona tonia, uaa na waiwai tabaa ro'ou.

4

Hepalo Sabbath Fawenaia a'a ei Rama'aa Gufuu mei Haidaa

¹ Si'ei, ba fei fa'unaiiaa fei gutafawenaiana ana fi ude, onei oma'aiaa o'ou ba nemea o'ou nei'aa tauhafo wagina. ² Uaa o'ou anaa, hefi'a na u'ufanaa o'ou fei rawani'a warea hefi'a, ana ale'ei ro'ou; ma'uaa fei u'uga rona guainia, lomi hanuna a'a ro'ou, uaa ei ro'aa guainia, lomi rona narafawe'i wagina.* ³ Ma o'ou e'eni na narafawe'i, ona tonaa fei gutafawenaia, ana ale'ei i ware mei Haidaa ba,

* **3:18:** **3:18** O, a'a ei abaa narafawe'ia * **4:2:** **4:2** Watauda ne'ia ba ro'ou, uaa lomi rona narafawe'ifipui a'a ei rona guainenegia

“Si'ei, una fa'unai a'a fei sibau ba,

‘Lomi ro'awe tonaa fei gutafawenaiau.’ ”

Ma'uaa fei bigi'ana na pedu a'a fei mamaraiamii feni ano. ⁴ Uaa inadii wareaa fei fa'olorompaloaa arewaa a'a eni paolaa warea eni: “Ma laloo fei fa'olorompaloaa arewaa, mei Haidaa na gutafawenai a'a minaa ei bigi'ana.” ⁵ Ma laloo fei ne'ia fei, ina warediai ba, “Lomi ro'awe tonaa fei gutafawenaiau.”

⁶ Ana fi ude ba hefi'a ro'awe tonaa fei gutafawenaia ma ei ronado'o guainaa fei rawani'a warea, lomi rona tonia, uaa fei barafeaa ro'ou. ⁷ Si'ei, mei Haidaa na bigidinaa hepalo arewaa ma roroinia ba Wagieni, ei i umuinaa umuna David mina ale'ei:

“Wagieni nabaa hamona guainaa fei laona, abaa fawaiwaiana ei tabaa hamu'ou.”

⁸ Uaa nabaa Joshua na fani gutafawenaiaa ro'ou, mei Haidaa lomi ba iwe warewaredinaa hep-alodiai arewaa. ⁹ Si'ei, ifi ude hepalo Sabbath gutafawenaia a'a ei rama'aa gufuu mei Haidaa; ¹⁰ uaa hini i tonaa fei gutafawenaiaa mei Haidaa, ana i gutafawenai a'a fei bigi'ana, ana ale'ei mei Haidaa na gutafawenai a'a fei bigi'ana. ¹¹ Si'ei, oneiminapa'aa tonaa fei gutafawenaia ba lomi nemea i neneraa fei mau barafeaa ro'odu ma pasi.

¹² Uaa fei wareaa mei Haidaa na pa'i harenu-ana ma ana fi bigi. Ma na wararodiai laraa fei wadu, fei na guapaloi umuna ma na motafalaraa laloo spiritii rama'a ma laloo iaa ro'ou mawe ei figugu'ui ma gui; ma ina unia ba batanai ei naranara ma maumau laloo iaa rama'a. ¹³ Lomi hepalo manumanu a'a minaa ei famamaraiaa mei

Haidaa ba na ude opa'ai pudana. Minaa ei manu-manu na ude'are'are ma arere ua i pudaa mei ba i dududuaa o'ou.

Jesus, mei Pa'aa Bauaniaa fei Humuu mei Haidaa

¹⁴ Si'ei ba ona pa'i hemea pa'aa bauaniaa fei humuu mei Haidaniaa o'ou, mei na talainaa haroo pafea,† Jesus, mei Na'uu mei Haidaa, onei utau-fawe'i fininaa fei narafawe'ia, fei ona wareia ba ona pa'i. ¹⁵ Uaa ona pa'i hemea pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa ba i faloloa'ihugiaa o'ou a'a ei asisiaa naranaraa o'ou, hemea na todigaa minaa ei manimania ana ale'ei o'ou—ma'uaa lomi hepalo hafelo'ana. ¹⁶ Si'ei, onei aunu fininaa laugu'aa o'ou a'a fei gutanaa hapara, fei i ude wagina fei rawani'a ba o tonaa fei faloloa'iana ma fei rawani'ana ba i hadumaa o'ou a'a fei au ona gutafafelo.

5

¹ Minaa ei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, rafeiaa ro'ou dupuaa rama'a ma ro'ou ale'ei umuiaa ei rama'a a'a ei manumanuu mei Haidaa ba ronei fani fanaa ro'ou ma fo'afama'ea ei manulelele, o manufidufidu ba pono'aa ei hafelo'aa ro'ou. ² Ina hawia ba i hadufagiginaa ei polataba ma ei rona pasipa'ai, uaa hia ana na fa'asisiaa fei naranarana. ³ Sifei fei pa'afina ba inei fani fana a'a ei hafelo'ana ma ei hafelo'aa ei rama'a.

⁴ Lomi nemea ana unaia ba i tonaa fei bigi'a fei; mei Haidaa nei rafeinia ana ale'ei i rafeinaa Aaron. ⁵ Ma Christ, ana lomi na tonaa fei hawera

† 4:14: 4:14 O, mei na dinaa pafea

anaia ba hia pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa,
 ma'uaa mei Haidaa na warenaa a'ana,
 “Yoi, Na'uu;
 wagiēni, una oanaa Amamu.”*

⁶ Ma ana ina ware ba,
 “Yoi pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa ranimai
 ranimai,
 ana ale'ei fei mau pa'aa bauaniaa humuu mei
 Haidaa
 ale'ei fei mau na pa'i Melchizedek.”

⁷ Ei i tatalai yēni malagufu Jesus, ina lafulafunaa
 pafea ma i'igai fininaa baua ai'aiga ma ranu pu-
 dana a'a mei i fatelapa'ia a'a fei ma'ea ma si'ei ba
 ina fafefe fininaa ma'aua, mei Haidaa na guainia.

⁸ Fa'ua ba hia na'u, ma'uaa a'a fei fi'iana, ina tonaa
 fei mau guaiawarea wagina ⁹ ma ei i fapedudigaa
 minaa ei bigi'ana, ina oa ale'ei fasuu fei tela'ana,
 fei i fanaa fei harenau lomi i pedutoo a'a ei rona
 guainaa wareana, ¹⁰ ma mei Haidaa na rafeinia ba
 hia pa'aa bauaniaa fei humuna ana ale'ei fei mau
 na pa'i Melchizedek.

Warefa'aia ba Onei'aa Pasi

¹¹ Hai'ouna pa'i watauda warea wagina, ma'uaa
 na hafafala'ai uaa na waiwai tabaa hamu'ou.

¹² Ma hepalodiai —e'eni hamona hawidigia ba
 hamo'aa feroi, ma'uaa agia, hamonei pa'i hemea-
 diai ba i feroidinaa hamu'ou a'a ei madutaa
 wareaa mei Haidaa ei na fa'uai. Hamo'ei hunu
 pao susu abaa we'ia du'ua! ¹³ Hini i hunu pao
 susu ale'ei ei baduu, lomi ina aida fei feroia a'a
 tamanu ina wanewane. ¹⁴ Ma'uaa fei we'ia du'ua,

* 5:5: 5:5 O, wagiēni, una fuainio

manumanuu ei rona a'u, ei rona feroinaa ana ro'ou a'a tamanu na rawani ma tamanu na hafelo.

6

¹ Si'ei, oneidii rawaiaa ei madutaa feroia a'a ei manumanuu Christ ma tonaa ei manumanuu ei rona a'u. Onei'aa bigidinaa fei fasu'ufufugoi fei filogiaa naranara a'a ei mau bigi'a,* ei i susuninaa o'ou ma'ea, fei narafawe'ia a'a mei Haidaa, ² fei feroiaa pudugufaia, fei augaa pani pafoo hemea, fei asi'anaa ei ma'ea ma fei dududua lomi i pedutoo. ³ Ma nabaa i rawani a'a mei Haidaa, te owe di'ininaa e'ei madutaa manumanu e'ei.

⁴ A'a ei ronado'o todigaa fei apa'a ma fei fana pafea ma oa fininaa fei Spiriti Apuna ⁵ ma fanunu'apa'idigaa fei rawani'a wareaa mei Haidaa ma ei faufau wagii fei au ipowe nomai, ⁶ a'a ro'ou, nabaa rona pasi, na pa'aa waiwai ba ro'aa filoginaa naranaraa ro'ou, uaa na fanunu ale'ei ba ro'aa† fatawadinaa mei Na'uu mei Haidaa ma famamafaia puda a ei rama'a.

⁷ Mei Haidaa na haweginaa fei pe'ihape, fei na aida ropa pafona maunu ma na fani du'ua a'a ei ro pe'ihapeia. ⁸ Ma'uaa fei pe'ihape na habe ei wowo'ii na hogia ma ei guana, lomi na rawani ma ale'ei ba na oadiginaa fei gu'ua. Nefarani iwe gu'a.

⁹ Ena pa'aa tafii hai'ou, hai'ouna ware ale'ei, na? Ma'uaa napa'aa o'onai unuu hai'ou ba hamowe tonaa ei rawani'a, ale'ei ei manumanu i nofipuimai a'a fei tela'ana. ¹⁰ Fei dududuaa mei Haidaa na wanewane ua; lomi ba i madi'inaa fei bigi'aa hamu'ou ma fei hagua, fei hamona

* **6:1: 6:1** O, a'a ei maumau lomi hanununa † **6:6: 6:6** O, ale'ei ba roi

fama'aia ei hamo'aa hadumaa ei apunaiana ma ana hamo'ei hadumaa ro'ou e'eni. ¹¹ Hai'ouna nunuminaa hememea hamu'ou ba nei fama'aiaa fei weweaa mau bigi'a nopa'aloo fei a'apoo, ba neimina we'i fei o'onaia unuu hamu'ou. ¹² Lomi hai'ouna nunuminia ba hamonei tamafoi, ma'uaa hamonei neneraa fei maumau ei rona tonaa tamanu mei Haidaa na fa'unainia, uaa na we'i naranaraa ro'ou ma rona ofasi'ia.

I Pa'aa Nomai fei Warefa'unaiiaa mei Haidaa

¹³ Mei Haidaa, ei i fa'unai a'a Abraham, si'ei ba lomi hemeadiai na muainaa mei Haidaa, ina fa'unainaa anaia ¹⁴ ma na ware, “Apa'aa haweginio ma fani watauda paimu.” ¹⁵ Ma si'ei ba Abraham na gutafawiwi'ai, inawe tonaa tamanu mei Haidaa na fa'unainia a'ana.

¹⁶ Ei rama'a, ro'aa fa'unainaa fei hara na raraba a'a ro'ou ma ei fa'unaia ei, i fa'arewaia ba fa'ua ma na fapedugaa ei fihareia. ¹⁷ Si'ei ba mei Haidaa i fa'arewaiaa fei nunumiana, fei lomi ba i filoginia, a'a ei ba ro'aa tonaa fei fa'unaia, ina fa'unai a'a fei harana. ¹⁸ Mei Haidaa na bigi'aa guapaloei manu-manu gupaloei ma si'ei ba lomi na hawia ba mei Haidaa i warefasifi, ina bigi'ia a'a o'ou ena o'aa panarofaa fei o'onaia unu ba i fawe'iaa fei o'onaia unuu o'ou. ¹⁹ Fei o'onaia unuu o'ou, ale'ei hepalo rarabaa hipo ba fei naranaraa o'ou nei'aa lafe. Ma fei o'onaia unu na ude laloo fei pusu'o humu i laloo fei humuu mei Haidaa, petoo fei rapirapi, ²⁰ fei na wadu'ia Jesus mei nado'o nolao ma'aa o'ou ba i fawanewaneaa o'ou. Inawe no'oanaloo hemea pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa ale'ei fei mau Melchizedek.

7

Melchizedek, mei Pa'aa Bauaniaa fei Humuu mei Haidaa

¹ Meni Melchizedek, hia mei haparaa Salem ma ana pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, mei na Pafeai. Ei fi hadiwe'imai Abraham a'a fei fifo'aia, fei hia na muainaa ei hapara, Melchizedek na bapa'ia ma haweginia ² ma Abraham na fania hepalo a'a hefua wagii minaa ei manumanuna. Hepalo hanuu fei haraa Melchizedek, “mei hapara na wanewane”; ma hepaldiai, “mei haparaa Salem”, hanuna ba “mei haparaa fei gutafarawania.” ³ Lomi na ude fei wa'afa'aia ba hini laguei amana ma inana, o hia nomai a'a tamanu wawapuge, haiga i wanini o i ma'e. Ma Melchizedek, hia ana ale'ei mei Na'uu mei Haidaa ba na oalao hemea pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa.

⁴ Narama'aia ba hia baua rama'a uaa mei amaa o'ou Abraham, ana na fania hepalo a'a hefua manumanu ina tonia a'a fei fifo'aia! ⁵ Fei law na ware ba ei pai Levi, ei ro'ou bauaniaa humuu mei Haidaa, ronei tonaa hepalo a'a hefua panii ei rama'a—ei lofuu ro'ou. Fa'ua, ei lofuu ro'ou, pai Abraham, ma'uaa ronei to a'a ro'ou. ⁶ Ma mei rama'a mei, abaa pai Levi, ma'uaa ina to hepalo a'a hefua i panii Abraham ma na haweginaa mei i tonaa ei fa'unaia. ⁷ Ma pa'aa fa'ua ba mei na pa'i baua harana i haweginaa hemeadi. ⁸ A'a hepalo warea ba, fei hepalo a'a hefua, ro'aa tonia ei foraimanunu; ma'uaa a'a hepaldiai warea, i tonia mei fi gutalao. ⁹ Fei hanuna ale'ei ba Levi, mei ba i tonaa fei hepalo a'a hefua, na fanaa

fei a'a Abraham, ¹⁰ uaa ei i bapa'aa Abraham Melchizedek, Levi ana i laloo iaa upuna.

Jesus Ale'ei Melchizedek

¹¹ Fei law rona tonia ei rama'a, fafasuina noranamai a'a ei pai Levi, ei bauaniaa humuu mei Haidaa. Ma fei maumau ba lomi hepalo tata, nabaa na hawia ba ro'aa tonaa fei maumau fei, hamatee ei pai Levi, ro'ou bauaniaa humuu mei Haidaa, tani ei ba hemeadiai bauaniaa humuu mei Haidaa i nomai—hemea, maumauna ale'ei fei mau Melchizedek ma abaa ale'ei fei mau Aaron?

¹² Uaa nabaa i pa'i filogia a'a fei mau bauaniaa humuu mei Haidaa ana nei pa'i filogia a'a fei law. ¹³ Mei rona warewareia ei manumanu ei, hia maroaa hepalo u'ugai pai ma a'a fei pai fei, lomi hemea ro'ou na bigi ale'ei bauaniaa humuu mei Haidaa a'a fei tawahafi na apunai. ¹⁴ Uaa ina arewadii ba mei Fasuu o'ou, hia pai Judah ma a'a fei pai fei, Moses, lomi na ware ba ro'ou bauaniaa humuu mei Haidaa. ¹⁵ Ma tamanu ona fiwarewareidigia na arewadiai a'a fei noramiaa hemeadiai bauaniaa humuu mei Haidaa ale'ei Melchizedek, ¹⁶ hemea ba fafasui fei bigi'ana, fei ba hia bauaniaa humuu mei Haidaa, abaa manumanuu ei upuna, ma'uaa manumanu wagii fei faufau fei harena lomi i pedutoo. ¹⁷ Uaa ina udedii fei warea ba:

“Yoi bauaniaa humuu mei Haidaa ranimai ranimai,

ale'ei fei mau Melchizedek.”

¹⁸ Fei mau bigi'a fei fama'a, rona madi'inia uaa lomi faufauna ma ana lomi bigipa'ana ¹⁹ (uaa fei law, lomi i fanaa fei maumau ba lomi hepalo tata) ma hepaldiai o'onaia unu, hepalo na mua laraa

fei fama'a, nawe nomai ma na forafarafi'inaa o'ou a'a mei Haidaa.

²⁰ Ma ina nofininamii fei fa'unaia! Hefi'a, ro'ou bauaniaa humuu mei Haidaa ma lomi fa'unaia, ²¹ ma'uaa hia bauaniaa humuu mei Haidaa a'a fei fa'unaia ei i ware a'ana mei Haidaa ba:

“Mei Fasu na fa'unai
ma lomi ba i filoginaa naranarana:

‘Yoi bauaniaa humuu mei Haidaa ranimai ranimai.’”

²² Si'ei ba a'a fei fa'unaia fei, Jesus, mei i fawe'iaa fei fi'ugaia, fei na mua laraa fei fama'a.

²³ Ma ei bauaniaa humuu mei Haidaa ei, ro'ou watauda, uaa fei ma'ea na'aida fapedugaa bigi'aa ro'ou; ²⁴ ma'uaa si'ei ba Jesus na oalao, fei bigi'ana ba hia bauaniaa humuu mei Haidaa, lomi i pedutoo. ²⁵ Si'ei, na hawia ba i fatelapa'aa ei ro'aa dinaa a'a mei Haidaa* uaa hia, hamatee fi oalao ba i umuinaa ro'ou.

²⁶ Hia, pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa ale'ei na hawia a'a o'ou—uaa na apunai, lomi tatana, na fafa'arai, na ude u'ugai a'a ei rama'a hafelo ma na pafeai a'a ei manumanuu haroo pafea. ²⁷ Abaa ale'ei ei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa fama'a ba minaa ei arewaa ro'aa fo'afama'ea ei manulelele o manufidufidu ba ponoponoo ei hafelo'aa ana ro'ou mawe ei hafelo'aa ei rama'a. Hia, na pono'aa ei hafelo'aa minaa ei rama'a hepoa ua ma na hawia, ei i rawa'a'afainaa anaia. ²⁸ Uaa fei law na rafeinaa ei rama'a lomi rona faufau ba pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa; ma'uaa fei fa'unaia, fei na

* **7:25:** *7:25 O, ba ro telalao ranimai ranimai*

nomai nenee fei law, na rafeinaa mei Na'u, mei i oalao ma lomi tatana.

8

Mei Pa'aa Bauaniaa fei Humuu mei Haidaniaa fei Manufau Fi'ugaia

¹ Fei pa'aa pa'afii fei warewarea, fei oi wareia, sifeni: Ona pa'i hemea pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa ale'ei, mei na guta fipepei ma'au fei gutanaa mei Hapara pafea ² ma fi bigi laloo fei pa'aa humuu mei Haidaa, fei faduaa mei Fasu ma abaa fei faduaa rama'a.

³ Minaa ei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, bigi'aa ro'ou ba ro'aa fani fana ma fo'afama'ea ei ponoponoo hafelo'a ma mei rama'a mei, ana nei pa'i manumanu ba i fani. ⁴ Nabaa hia yeni malagufu, lomi ba i oa ale'ei bauaniaa humuu mei Haidaa, uaa na pa'idii rama'a ba ro'aa fanaa ei fana ale'ei i wareia fei law. ⁵ Rona bigi laloo fei humuu mei Haidaa poroporo, fei haduo ma hanunuu fei humuu mei Haidaa pafea. Si'ei, i warefa'aiaa Moses mei Haidaa ale'ei ba: “Nenegima'aiaa tamanu una fama'aio i pafoo fei maugen.” ⁶ Ma'uaa fei bigi'a na tonia Jesus, na muainaa fei bigi'aa ro'ou, ana ale'ei fei fi'ugaia, fei hia fi umuinia na muainaa fei fi'ugaia fama'a. Ma ei fa'unaia warii fei fafasuii fei bigi'ana na mua laraa fama'a.

⁷ Uaa nabaa lomi na pa'i tataa fei rawarawa fi'ugaia, lomi ro'aa labaginaa hepalodiai fi'ugaia.

8 Ma'uuaa mei Haidaa na fanunupa'aa ei tataa ei rama'a ma na ware.*

“Ifi nomai fei au ba yau,
 a bigi'aa hepalo manufau fi'ugaia
 a'a ei Israel
 mawe ei Judah.”

9 Ale'ei fei wareaa mei Fasu,

“Abaa ale'ei fei fi'ugaia
 una bigi'ia a'a ei upuu ro'ou
 ei a taudugaa ro'ou,
 di'ininaa Egypt,
 uaa lomi rona oafagugu a'a fei fi'ugaiau,
 ma una ofadugaa ro'ou.”

10 Na ware mei Fasu ba,

“Sifeni, feni fi'ugaia yau ba a bigi'ia a'a ei Israel
 nenee fei au fei.

A augaa ei law una pa'i i naranaraa ro'ou
 ma ne'inia i laloo iaa ro'ou.

Awe oanaa Haidaniaa ro'ou,
 ma rowe oanaa rama'aa gufuu.

11 Lomidiai ba nemea i feroinaa

 mei gufuna o lofuna
 ma ware ba, ‘Onei apa'aa mei Fasu,’
 uaa minaa ro'ou, ropowe apa'au,
 ei rama'a ua mawe ei baua rama'a.

12 Uaa a futoaa ei hafelo'aa ro'ou
 ma fai lomi a nonominia.”

13 Ei i ware ba “manufau” fi'ugaia, ina fape-
 dugaa fei fama'a, fei fai lomi i bigipa'i; ma tamanu
 na pedu ma watanai, ipowe pa'ai.

* **8:8** **8:8** Hefi'a ne'ia ba *fanunupa'aa ei tata ma warenaa a'a ei rama'a*:

9

*Losui laloo fei Humuu mei Haidaa Poroporo
Yeni Malagufu*

¹ Fei rawarawa fi'ugaia na pa'i warea ba batanai fei mau losuia ma fei humuu mei Haidaa yeni malagufu. ² Rona bigi'aa hepalo humuu mei Haidaa poroporo. I lalona na pa'i guapalo lalomu. Laloo fei rawarawa lalomu rona augaa fei ude'udee we'ai ma fei tawaa fei faraa pidaua na apunai. Ma rona roroinia ba Fawelei Apunaia. ³ I petoo fei rawarawa lalomu na pa'i rapirapi* ma nenena na ude hepaldiai pusu'o lalomu rona roroinia ba Fawelei Pa'aa Apunaia ⁴ ma i lalona na pa'i fei tawaa fei dufaa hagu pa'afina gold mawe fei bao fei fi'ugaia. Fei hawaa fei bao, gold. Fei bao, nofina fei baraa manna, pa'afina gold ma fei o Aaron, fei na nusu mawe guapaloei mugoo fi'ugaia. ⁵ I palalaa fei bao na pa'i laguei cherubim, laguei fa'a'arewaa fei Haweraa mei Haidaa. Ei pau lagua na fagiogioaa fei hawaa fei ponoponoo ei hafelo'a i pafoo fei hawaa fei bao.† Ma'uaa abaa o fiwarewareinaa ei manumanu ei e'eni.

⁶ Ena rona aufarawanidigaa minaa ei manumanu laloo fei humuu mei Haidaa, ei bauaniaa humuu mei Haidaa, rona'aida wadu'ainaa fei rawarawa lalomu ba ro'aa bigibigi. ⁷ Ma'uaa uniaa mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa i wadu'ainaa fei faguapaloaa lalomu ma hepoa ua laloo heai igisimasi ma ranimai nei pa'i namo,

* **9:3:** **9:3** Fei Bu'u Apuna na ware ba faguapaloaa rapirapi ma'uaa lomi na ware ba hitani fei rawarawa rapirapi. † **9:5:** **9:5** O, fagiogioaa fei gutanaa faloloa'ia

fei hia, i fani fana uaa ei hafelo'aa anaia mawe hafelo'aa ei rama'a, ei rona bigi'uaia ma lomi rona aida ba rona tata. ⁸ Wagii e'ei manumanu e'ei, fei Spiriti Apuna na foiginia ba fei rapirapii Fawelei Pa'aa Apunaia atawe gigi nabaa ana fi ude fei rawarawa humuu mei Haidaa poroporo. ⁹ Fei manumanu fei, ale'ei hanunu a'a feni au feni ba i fama'aia ba ei fana ma ei fo'afama'eiaa ro'ou, lomi i fawanewanepa'aa ei marapuaa naranara ei losuia. ¹⁰ Ei manumanu ei, manumanuu augu ale'ei du'ua ma numa mawe ei mau fesufesu— ale'ei ei auguu unuu ro'ou nopa'aloo fei au ei manufau maumau.

Fei Namoo Christ

¹¹ Ei i nomai Christ ale'ei mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa wagii ei rawani'a manumanu na udedii yeni, † ina wadu'ai'asi'aa a'a fei humuu mei Haidaa poroporo, fei na fafa'arai ma na mua laraa fei fama'a, abaa bigi'aa rama'a ma abaa manumanuu famamaraia. ¹² Lomi na wadu'ai fininaa namoo ei memee mawe ei buduma'ao; ma'uaa ina wadu'ainaa Fawelei Pa'aa Apunaia hepoo ua fininaa fei ana namona. Ma wagii fei namona na pono'aa o'ou a'a fei ponopono lomi i pedutoo. ¹³ Fei namoo ei memee, ei wawane buduma'ao mawe ei maduu ei pifine buduma'ao, rona tafuginaa pafoo ei rona loloa ale'ei fei mau losuu ro'ou ba nei fafa'arai fei auguu unuu ro'ou. ¹⁴ Fa'ua ba ei manumanu ei, ana ina rawani, ma'uaa fininaa fei Spiriti lomi i pedutoo, fei namoo Christ, mei lomi hepalo hafelo'ana, mei na fanaa anaia

† **9:11: 9:11** Hefi'a ne'ia mina ba *manumanu ba i nomai*

a'a mei Haidaa, fei namona na ona'onaidiai ma i fafafa'arainaa ei naranaraa o'ou a'a ei mau bigi'a, § ei i noduginaa o'ou ma'ea ba o'aa bigi'aa ei bigi'aa mei Haidaa, mei fi oalao!

¹⁵ Si'ei ba ina ma'edii ale'ei ponopono ba ronei ala a'a ei hafelo'a, ei rona bigi'ia laloo fei rawarawa fi'ugaia, Christ, hia mei fawanewaneaa watola wagii fei manufau fi'ugaia ba ei rafeiana, ronei tonaa fei fa'unaia, fei lomi i pedutoo ba wagii fei ma'eana i pono'alaraa ei rama'a a'a ei hafelo'a rona bigi'ia wagii fei rawarawa fi'ugaia.

¹⁶ Fei ne'iaa hemea ba i fi'alagibata ei manumanuna nabaa i ma'e,* oneido'o aida ba inapa'aa ma'e, te, owe alaginaa ei manumanuna, ¹⁷ uaa fei ne'ia na pa'i hanuna nabaa ina ma'e; lomi ba o neneraa fei ne'iana nabaa ana fi guta. ¹⁸ Sifei fei pa'afina ba fei rawarawa fi'ugaia, lomi hanuna nabaa lomi namo. ¹⁹ Moses, ei i warefanaa ei rama'a minaa ei ne'ia laloo fei law, ina tonaa fei namoo ei buduma'ao fininaa ranu, fei roa lawalawa mawe ei raraa haihai hyssop ma tafuginaa pafoo fei holobenaa mawe minaa ei rama'a. ²⁰ Ina ware, “Sifeni feni namo wagii fei fi'ugaia, fei mei Haidaa na ware ba hamonei nenegia.” ²¹ Ana ale'ei, ina tafuginaa fei namo i laloo fei humuu mei Haidaa poroporo mawe minaa ei manumanu lalona wagii fei mau losuu ro'ou. ²² Ma ana pa'aa fa'ua ba fei law na ware ba minaa ei manumanu, ronei fafa'arainaa namo ma nabaa lomi namo, ana lomi ba i futo ei hafelo'a.

§ 9:14: 9:14 O, o'ou a'a ei maumau lomi hanuna * 9:16: 9:16 Fei warea Greek a'a feni ne'ia ana hanuna ba fi'ugaia; v. 17 anaa.

23 Si'ei, hepalo baua manumanu ba ronei fafa'arainaa namo ei manumanu yeni malagufu, ma'uaa a'a ei pa'aa manumanu pafea, inei pa'i namo i muainaa e'ei. 24 Uaa Christ, lomi na wadu'ainaa fei humuu mei Haidaa poroporo, fei bigi'aa rama'a. Fei, hanunuu fei pa'aa fa'ua. Hamatee hia na wadu'ainaa ana fei gufu pafea ma umuinaa o'ou inamoaa mei Haidaa. 25 Ana abaa ina wadu'ainaa fei gufu pafea ba i fanidinaa anaia ale'ei fei maumau mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, mei na'aida wadu'ainaa Fawelei Pa'aa Apunaia hepapalo igisimasi fininaa fei namo, fei abaa namona. 26 Nabaa ale'ei, hanuna ba Christ nei tonaa fi'ina watauda au wagii fei mamaraiamii feni ano nopa'amii e'eni. Ma'uaa e'eni ina famaua hepooa ua laloo eni a'apoo arewaa ba i fapedugaa ei hafelo'a, uaa ina rawa'a'afainaa anaia. 27 Ei rama'a, ronei ma'e hepooa ua ma nenee fei, ronei tonaa dududuaa ro'ou 28 ma ana ale'ei, Christ na rawa'a'afainaa anaia hepooa ua ba i fapedugaa ei hafelo'aa watauda rama'a; ma iwe hadiwe'imai ma fei faguapooa noramiana, a'a ba i harenaa ei hafelo'a, ma'uaa ba imii fanaa fei tela'ana a'a ei rona oma'aia.

10

Fei Hepooa ua Ma'ea Christ na Hawiaa Minaa ei Rama'a

1 Fei law ale'ei haduoo ei rawani'a manumanu ba ro nomai—abaa ale'ei pa'aa manumanu. Si'ei ba ale'ei, ei fo'ama'ea, ei rona'aida bigi'ia hepapalo igisimasi, lomi na hawia ba i fafafa'arainaa ei rona nofarafi'imai ba ro'aa losui. 2 Nabaa na hawiaa ei fo'afama'ea ei, lomi ba ro'u bigi'uaia.

Uaa nabaa na hawia ba i fafafa'arainaa ei losuia a'a ei hafelo'aa ro'ou, hepalo fo'afama'ea ua na hawidigia ma lomidiai ba ro'aa nanamuinia ba rona hafelo. ³ Ma'uaa hepapalo igisimasi, ei fo'afama'ea ei, na'aida fanonominaa o'ou ba ona hafelo, ⁴ uaa ei namoo buduma'ao ma memee, pa'aa lomi ba iwe fapedupa'aa ei hafelo'a.

⁵ Si'ei, i nomai Christ a'a feni ano, na ware:

“Lomi ona nunuminaa ei fo'afama'ea ma ei fana, ma'uaa ona fanau feni hudi unu ba unei rawa'a'afainia;

⁶ lomi ona ni'eni'e
a'a ei fana rona gu'a
ma ei fana ba i fapedugaa ei hafelo'a.

⁷ Ma una ware, ‘Yau meni—ina pa'i u'ugau a'a fei ne'ia—
fei pa'afii fei noramiau ba a bigi'aa ei nunumiamu, mena Haidaa.’ ”

⁸ Fama'a ina ware ba, “Lomi ona nunuminaa ei fo'afama'ea ma ei fana, ei rona gu'a ma ei fana ba i fapedugaa ei hafelo'a. Ma lomi ona ni'eni'e a'a e'ei” (fa'ua ba fei law na ware ba ronei bigi'ia). ⁹ Ma hinene ina ware, “Yau, meni; ei a nomai ba a bigi'aa ei nunumiamu, mena Haidaa.” Ina au'u'uginaa fei rawarawa ba i fa'asi'anaa fei faguapaloana. ¹⁰ Ma a'a fei nunumiana, minaa o'ou na fafa'arai a'a fei fo'afama'ea fei hudi unuu Jesus Christ—ma hepoo ua na hawiaa minaa ei rama'a.

¹¹ Hepapalo arewaa hememea ei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, na ufalarai ma bigi'aa fei bigi'ana a'a fei losuia; ina'aida bigi'aa ana minaa fei fo'afama'ea ranimai, fei ba pa'aa lomi i fapedugaa ei hafelo'a. ¹² Ma'uaa meni bauaniaa

humuu mei Haidaa meni, na rawa'a'afainaa anaia —hepoa ua na hawia ba i fapedugaa ei hafelo'a ranimai ranimai. Ei i bigi'aa fei, inawe guta pepei ma'au mei Haidaa. ¹³ A'a fei au fei ma nolao, ifi oma'aa fei arewaa ba ei bidibidii ununa, rowe oanaa labenaa pinena, ¹⁴ hamatee, a'a hepalo ua fama'ea ro'ou hia, ina bigi'ia ba ranimai ranimai ronawe fafa'arai, ei na fafafa'arainaa ro'ou.

¹⁵ Fei Spiriti Apuna, ana na warefa'aiaa o'ou fei manumanu fei. Fei rawarawa wareana ale'ei:

¹⁶ “Mei Fasu na ware ba, nenee fei au fei,
a bigi'aa feni fi'ugaia feni a'a ro'ou.

A augaa ei law una pa'i laloo iaa ro'ou,
ma ne'inia laloo naranaraa ro'ou.”

¹⁷ Ma ana ina ware ba:

“Ei hafelo'aa ro'ou mawe ei barafeaa ro'ou fei law,
lomi a fai nonomidinia.”

¹⁸ Ma si'ei ba ina futoaa e'ei, lomi pa'afina ba i pa'idiaia fo'afama'ea ba ponoponoo hafelo'a.

Ufawe'i

¹⁹ Ena lofuu, o'ouna pa'i laugu'aa o'ou ba o'aa wadu'ainaa Fawelei Pa'aa Apunaia wagii fei namoo Jesus. ²⁰ Ma wagii fei manufau rawani'a tala na pa'i harena, fei na gigi a'a fei rapirapi, ana fei hudi ununa. ²¹ Si'ei ba ona pa'i hemea bauaniaa humuu mei Haidaa, hemea na ona'onai, i oma'aa fei humuu mei Haidaa. ²² Ma si'ei ba ei manumanu ei napa'aa fa'uai, onei nofarafi'ila o a'a mei Haidaa fininaa fei pa'aa laloo iaa o'ou wagii fei laugu'aa fei narafawe'ia ba laloo iaa o'ou na fafa'arai wagii ei marapuaa naranaraa o'ou ma ana ale'ei ba ei unuu o'ou na nunudii a'a fei

malewaa ranu, fei lomi na loloa. ²³ Onei panarofawe'inaa fei o'onaia unu, fei ona ware ba ona pa'i, uaa mei i fa'unai, ipa'aa bigi'ia. ²⁴ Ma narama'aia batanai ona fa'asi'anaa naranaraa hememea o'ou ba o'aa bigi'aa fei mau hagua mawe ei rawani'a bigi'a. ²⁵ Onei'aa fapedugaa fei mau gutafipuiaa o'ou, ale'ei mau bigi'aa hefi'a, ma'uaa farefurefuaa unuu hememea o'ou—ma fa'apoidinalao ena ona fanunuaa fei Arewaa ba fi nomai.

²⁶ Nabaa omina'u bigi'uaialoo ei hafelo'a nene tonaa o'ou fei apa'aa fei fa'uaia, lomi na pa'i fei namoo ponoponoo hafelo'a a'a o'odu, ²⁷ ma'uaa uniaa fei ba onei fatano'unaa walai o'ou wagina, fei dududua mawe fei nalenaleaa hafi, fei ba i gu'apedugaa ei na bidibidi unuu ro'ou a'a mei Haidaa. ²⁸ Hini na barafeaa fei law Moses, nabaa helagui o o'odui na fanunuaa fei barafea fei, lomi ro'aa faloloa'inia; ro fo'afama'e'uaia. ²⁹ Nabaa ale'ei, po'o batanaidiai tonana fagianana mei i hapuninaa mei Na'uu mei Haidaa ma lomi na fahonuaa fei namoo fei fi'ugaia, fei na papaditainia. Mei rama'a ale'ei, ana na warefafeloa fei Spiritii fei rawani'aa mei Haidaa. ³⁰ Uaa ona apa'aa mei na ware ba, “Manumanuu fanaa fagianaa a'a ei rama'a hafelo; awe fawanewaneia,” ma hepaldiai ba, “Mei Fasu i dududuaa ei rama'aa gufuna.” ³¹ Pa'aa famama'au naba o tonaa fei dududuaa mei Haidaa, mei fi oalao.

³² Narahadiwe'idinaa ei arewaa, ei hamodo'o tonaa fei we'ai, ei hamo'aa ufawe'i fininaa baa fi'ia i ma'aa fei haperaraia. ³³ Hefarani rona warefafeloa hamu'ou ma haperararaiaa hamu'ou i pudaa rama'a; hefaranidiai hamona

ufipui a'a hefi'adiai rona tonaa fei. ³⁴ Hamona faloloa'ihugiaa ei bobo'aia ma ni'e ua ei ro'aa tonaa manumanuu hamu'ou, uaa hamona aida ba hamona pa'i hefi'adiai manumanu na mua laraa e'ei ma lomi i pedutoo.

³⁵ Si'ei, apuna fa'asisiaa naranaraa hamu'ou; uaa i bauanai fei rawani'a pono'a hamopowe tonia. ³⁶ Hamonei ufawe'i, uaa ena hamona bigi'aa fei nunumiaa mei Haidaa, hamowe tonaa fei fa'unaiana. ³⁷ Lomi i madii ma, “Mei ba i nomai, iwe nomai, a'a ba i famamadii.

³⁸ Ma'uua ei wanewane rama'aa gufuu,* ro'aa oa fininaa fei narafawe'ia. Ma nabaa nemea i fa'asisi, lomi a ni'eni'e a'ana.”

³⁹ Ma'uua abaa o'ou a'a ei rona fa'asisi ma tonaa fei fagianaa, uaa o'ou a'a ei narafawe'ia, ei rona tela.

11

Wagii fei Narafawe'ia

¹ Fei narafawe'ia sifei ba onapa'aa aida ba fei o'onaia unuu o'ou ba o pa'i, opa'aa pa'i ma onapa'aa aidadii ba tamanu lomi ona fanunupa'ia, inapa'aa fa'uai. ² A'a fei, mei Haidaa na ni'eni'e a'a ei rama'aa mina.

³ A'a fei narafawe'ia, ona aida ba minaa ei manumanu haroo pafea mamaraiamii ro'ou a'a fei wareaa mei Haidaa ma tamanu ona fanunuia e'eni, famamarana a'a tamanu lomi ona fanunupa'ia.

⁴ A'a fei narafawe'ia, Abel na fanaa mei Haidaa hefaa rawani'aa fanana laraa fei fanaa Cain. A'a

* **10:38: 10:38** Hepalo ne'ia mina ba *Ma'uua ei wanewane*

fei narafawe'ia, hia hemea wanewanea rama'a ei i ware mei Haidaa ba fei fanana na rawani. Ma fa'ua ba ina ma'edii, ma'uua a'a fei narafawe'ia, ana ifi wareware e'eni.

⁵ A'a fei narafawe'ia, mei Haidaa na nodugaa Enoch di'ininaa yeni ma lomi ina ma'e; lomi rona labagipa'ia, uaa ei itawe dugia, mei Haidaa na tenia ba hia rawani'a rama'a. ⁶ Ma nabaa lomi fei narafawe'ia, pa'aa lomi ba i ni'eni'e mei Haidaa, uaa hini ba i nomai a'ana, inei aida ba mei Haidaa fi oa ma ba ana ifi farawaninaa ei ro'amina lalabaginia.

⁷ A'a fei narafawe'ia, Noah, ei i guainaa fei warefa'aia wagii ei manumanu ataa nomai ma atawe fanunu ba tamanu, ina ma'auaa fei warefa'aia ale'ei manumanu apuna ma na faduaa fei baua wa ba ro'aa tela ei maroana. A'a fei narafawe'iana, ina warenaa umuna ba na hafelo feni ano ma na tonaa fei wanewanea, fei i nofininamii fei narafawe'ia.

⁸ A'a fei narafawe'ia, Abraham, ei i tonaa fei warea ba inei dinaa a'a fei gufu, fei nene nawe tonia ba manu-manuna, ina neneraa fei warea ma na dii, ma'uua lomi na aida ba i dinaia. ⁹ A'a fei narafawe'ia, ina fa'u humuna i malalaa fei fa'unaia gufu ale'ei hemea rama'a abaa gufuna yei; ina ma'igu laloo ei pale poroporo ana ale'ei Isaac ma Jacob, laguei ana ale'ei hia a'a fei fa'unaia fei. ¹⁰ Uaa ifi lalabaginaa fei gufu na pa'i fasu'ufufugoina, fei pagipagia ma faduaa mei Haidaa.

¹¹ A'a fei narafawe'ia, Abraham, hia napa'aa bau ma Sarah, hia pa'abeu, ma'uua inawe oanaa ama

uua ina* nara ba na fa'uai mei i fa'unai a'ana.
 12 Ma si'ei, a'a mei hemea ua rama'a, mei ale'ei
 ba na ma'edii, namina watauda ei paina ale'ei
 ei pi'u pafea ma ale'ei piyee didipisii, ei lomi o
 wareipa'ia.

13 Minaa ei rama'a ei, ana roifi guta a'a fei
 narafawe'ia ei ro'aa ma'e; lomi rona tonaa ei
 manumanu wagii fei fa'unaia; rona hafo'uaiamai
 rauaa ma rona nunuminia, ma'uaa na raua. Ma
 rona aida ba ro'ou, rama'aa hepapa gufu ma abaa
 pa'aa rama'aa feni ano. 14 Fei mau naranara ale'ei,
 na unia ba ei rama'a ei, roifi lalabaginaa hepalo
 pa'aa gufuu ro'ou. 15 Nabaa fei naranaraa ro'ou
 ana fi ude a'a fei gufu rona di'inia, na hawia
 ba ro'aa hadiwe'ai. 16 Ma'uaa rona nunuminaa
 hepalo gufu, fei gufu pafea, fei na rawani laraa
 fei. Si'ei, mei Haidaa lomi na mamafa ba hia
 Haidaniaa ro'ou, uua ina pagidigaa hepalo gufuu
 ro'ou.

17 A'a fei narafawe'ia, Abraham, mei i tonaa fei
 fa'unaia, mei ba ana i fo'afama'ea mei hemea
 ua na'una, na fanaa Isaac ale'ei fana ei i ma-
 nia mei Haidaa, 18 ma'uaa mei Haidaa na ware-
 fanidigia ba “Ei paimu,† rowe nomai uua Isaac.”
 19 Abraham na nara ale'ei ba mei Haidaa na
 pa'i faufau ba i fa'asi'anaa ei ma'ea ma fei ba
 ina to hadiwe'inaa Isaac, ale'ei hanunu ba ina
 hadiwe'imai a'a fei ma'ea.

20 A'a fei narafawe'ia, Isaac na haweginaa Jacob
 ma Esau a'a tamanu itawe nomai a'a lagua.

* **11:11: 11:11** O, A'a fei narafawe'ia Sarah, mei na sisiginaa raudei,
 ana ina hawia ba i wanini uua ina † **11:18: 11:18** Warea Greek
 ba fuamu

²¹ A'a fei narafawe'ia, Jacob, ei ba i ma'e, ina haweginaa hememea na'uu Joseph ma na losui ei ifi faduge a'a fei ona.

²² A'a fei narafawe'ia, Joseph, ei i rarafi'i fei auna, na u'ugaa fei wala'anaa ei Israel yei Egypt ma na warenaa a'a ei maroana ba ronei bigi'aa tamanu a'a ei guina.

²³ A'a fei narafawe'ia, mei ama ma inaa Moses, laguna opa'ainia ale'ei oduai puda nenee fei waniniana uaa laguna fanunu'apa'ia ba hia, abaa baduu ua ma lomi laguna ma'auaa fei wareaa mei hapara.

²⁴ A'a fei narafawe'ia, Moses, ei i gipedii, lomi na nunumiai ba ro ware ba hia waniniaa mei na'uu Pharaoh. ²⁵ Ina nunumina ba i tonaa panirarataia a'a ei rama'aa gufuu mei Haidaa laraa fei ba i tonaa ei ro'oo ei hafelo'a, ei i pedu batafa ua. ²⁶ Ina nara ba fei gutafafeloana uaa Christ, na awatadiai laraa ei watauda rawani'a manumanuu Egypt, uaa ifi guta'oma'a'uaiaa fei pono'ana, fei i nomai hinene. ²⁷ A'a fei narafawe'ia, ina di'ininaa Egypt ma lomi na ma'au a'a fei sibaa mei hapara; ina ufawe'i, uaa ina fanunupa'aa mei na tapu a'a ei rama'a. ²⁸ A'a fei narafawe'ia, ina bigi'aa fei Talai Falogia ma fei tafugaa fei namo ba mei ba i fama'ea ei uma'ua, lomi ba i fama'ea ei uma'ua na'uu ei Israel.

²⁹ A'a fei narafawe'ia, ei rama'a, rona talai'ailao laloo fei Roa Agi† ale'ei malagufu ma ei Egypt ba ana ro'aa bigi'ia, ma'uaa rona wawau'uma'e.

† 11:29: 11:29 O, fei Agii Sipawa

³⁰ A'a fei narafawe'ia, ei nonoo Jericho na pasi nenee fei ro'aa talaifaweloinia laloo oloromeai arewaa.

³¹ A'a fei narafawe'ia, Rahab, mei pifinee tala, si'ei ba ina taufagutanaa ei farerefaia, lomi na ma'efipui a'a ei barafea. §

³² Ma tamanudiai ba a u'ugia? Lomi na pa'i au ba a u'ugaa Gideon, Barak, Samson, Jephthah, David, Samuel mawe ei mamama'a. ³³ A'a fei narafawe'iaa ro'ou, rona muainaa ei fifo'aia a'a ei hapara, fawanewaneaa ei pidawaiaa gufu ma tonaa ei fa'unaia; rona totominaa poaa ei lion, ³⁴ pereaa fei nalenaleaa fei hafi ma tela a'a fei wadu; ei rafileleaa ro'ou na filoginaa faufaua; ma oanaa faufaua a'a ei fifo'aia ma teteaa ei fo'aa ei gufuu raua. ³⁵ Ei pifine, rona tohadiwe'inaa ei ma'ea ro'ou, uaa rona asi'adiai. Hefi'adiai, rona nanamuinaa fei haperaraia ma rona ofasi'ia ba lomi ro'aa ala uaa rona nunuminia ba in-eipa'aa rawani fei asi'anaa ro'ou. ³⁶ Hefi'a, rona tonaa hararasia ma babu ma hefi'adiai rona faugaa ro'ou ma aunaa humuu bobo'aia. ³⁷ Rona nafanaa ro'ou mugoo;* rona walainaa ro'ou; rona fo'afama'ena ro'ou wadu. Rona tatalai hawainaa ro'ou hudii sipsipi ma hudii memee ma lomi rona pa'i manumanu ma rona tonaa haperaraia ma panirarataia. ³⁸ Fei maumau ro'ou namina mua laraa fei maumau feni ano. Rona tatalai fawelei lomi haihai o guana ma fawelei na pa'i maugeni ma i laloo ei walefoaa ei na'a ma ei walefoaa malagufu.

§ 11:31: 11:31 O, ei abaa narafawe'ia * 11:37: 11:37 Hefi'a ne'ia mina ba nafanaa ro'ou mugoo; rona oa a'a fei manimania

³⁹ Minaa ro'ou, rona fani'eni'eea mei Haidaa a'a ei narafawe'iaa ro'ou, ma'uaa lomi hemea ro'ou na tonaa tamanu ina fa'unainia. ⁴⁰ Mei Haidaa na pagidigaa hepalo rawani'a manumanuu o'ou ma hinene, ena rona oafipui a'a o'ou, ropowe ale'ei nunumiaa mei Haidaa.

12

Mei Haidaa na Sualaparaa ei Na'una

¹ Si'ei ba na pa'i watauda rona fama'adigaa o'ou fei maumau fei, rawa'a'afainaa minaa ei manumanu na fatautauaa o'ou mawe ei hafelo'a, ei na fa'alabe'aa o'ou, uaa onei ponifawe'i a'a fei fiwaleia na ude ma'aa o'ou. ² Onei fanunu'uanaa a'a Jesus, mei fafasui ma fapedupe-duu fei narafawe'iaa o'ou. Uaa a'a fei ni'eni'ea i ma'ana, ina apitainaa fei fi'iaa fei hawafolo ma lomi na naranara watauda a'a fei fama-mafaa ro'ou hia a'a fei hawafolo ma nawe guta i pepepe ma'au fei gutanaa mei hapara, mei Haidaa. ³ Hamonei narama'aiaa mei na apitainaa fei fadugeaa ei rama'aa hafelo ba hamonei'aa tarere ma fa'asisi.

⁴ A'a ei ote'oteiaa hamu'ou wagii ei hafelo'a, hamotawe fadugepa'aa fei ba i wigii namoo hamu'ou. ⁵ Ma ana hamona madi'inaa fei warea fa'unuwenuwea, fei i ware ba hamu'ou, na'u:

“Mena na'uu, apuna nara ba fei sualaparaa mei
Fasu abaa baa manumanu,
ma apuna fa'asisiaa fei naranaramu ei na
sualapagio,

⁶ uaa mei Fasu, i sualaparaa ei na haguaa ro'ou,
ma fanima'aiaa minaa ei taweana ba na'una.”

⁷ Ei waiwaiiaa manumanu, hamonei tonia ale'ei sualapara. Mei Haidaa na bigi'ia ale'ei, uaa hamu'ou, na'una. Haa, hini lomi i sualapagia mei amana? ⁸ Ma nabaa lomi hamo'aa tonaa fei sualapara (ma minaa ei, rona tonaa fei sualapara), hanuna ba hamu'ou ama lomi ma abaa pa'aa na'u. ⁹ Ma ana, minaa o'ou, ona pa'i amaa o'ou ma ei amaa o'ou, rama'a ua. Rona sualaparaa o'ou ma ona ma'auaa ro'ou a'a fei. Si'ei, inei bauanadi ai fei ma'auaa o'ou a'a mei Amaa ei spiritii o'ou ba o'aa gutafarawani! ¹⁰ A'a fei apa'aa ei amaa o'ou, ale'ei ba tamanu ina rawani, rona sualaparaa o'ou ei oi guta a'a ro'ou; ma'uaa mei Haidaa na sualaparaa o'ou ba fararawani o'ou ba onei oafipui a'a fei apunaiana. ¹¹ Lomi hefaa sualapara ona nara ba na rawani ei oi tonia, ma'uaa ale'ei fi'ia. Ma'uaa hinene, ei rona tofarawaninia, ro'aa hufu'aa fuua fei wanewanea ma gutafarawania.

¹² Si'ei, hamonei fawe'iaa ei rafilelea pani ma du'uu hamu'ou. ¹³ “Papafarawaninaa ei talaa pinee hamu'ou,” ba ei afetoo, lomi ro'aa afetodiai, ma'uaa ro'aa talaipa'i.

Fei Warefa'aia ba Onei'aa Fadugeaa mei Haidaa

¹⁴ Onei bigifawe'i ba o gutafarawani ua a'a minaa ei rama'a ma fafafa'arai; lomi nemea ba i ma'a mei Fasu nabaa lomi ina fafa'arai. ¹⁵ Oma'aa hamu'ou ba nemea nei'aa rapuaa fei rawani'aa mei Haidaa ma nei'aa nusu bauanai fei para'aa wara ba i fa'asi'anaa fisibaia ma fafelooa watauda. ¹⁶ Oma'aa hamu'ou ba lomi nemea i bigi'aa fei fitatafipa'aia ma hamonei'aa ale'ei Esau, mei lomi na ma'auaa mei Haidaa ma fei ba i tonia a'a amana uaa hia uma'ua na'u wawane, ina

alo'uaia a'a hepalo ua du'ua. ¹⁷ Hamona aidadii ba nenee fei, ei ba i tonaa fei hawegia, lomi na ugainia amana. Fa'ua ba na pasi ranu pudana ei ba i tonaa fei hawegia, ma'uaa lomi na filogipa'aa fei naranarana.

¹⁸ Lomi hamona nomai a'a hepalo maugeni ba hamo'aa idoia, hepalo ina pa'i hafi, o a'a fei romaa ma fei na fawawa'au, o fei baua lalarena; ¹⁹ lomi hamona nomai a'a fei inaiiaa fei maniwa, o a'a fei lao, fei rona guainia ma ronamina ai'i'igai ba inei'aa waredinaa hepalo warea a'a ro'ou, ²⁰ uaa lomi ro'aa harepa'aa fei rarabaa warea ba, “Nabaa ana hefaa manulelele na no'ido'uaialoo fei maugeni, hamonei nafafama'eia.” ²¹ Hefei fanunuana, namina famama'au ma si'ei, na ware Moses ba, “Unamina ma'aufunurere!”

²² Ma'uaa hamona nodigimai i Maugeni Zion, fei Jerusalem i pafea, fei gufuu mei Haidaa, mei fi oalao. Hamona nobapa'amii pufaba'aba'a alo'alo, ei roifi ni'eni'efipui, ²³ dinamii a'a fei losuu ei uma'ua, ei na panadii haraa ro'ou i pafea. Hamona nodigimai a'a mei Haidaa, mei fadududuaa minaa ei rama'a, a'a ei spiritii ei rona wanewane, ei rona fafa'araidii, ²⁴ bapa'amii Jesus, mei fawanewaneaa watola, mei na bigi'aa fei manufau fi'ugaia ma hamona nopa'amii fei ugu'uguaa namo, fei na mua laraa fei namoo Abel.

²⁵ Oma'aa hamu'ou ba hamonei'aa barafeaa mei fi ware. Nabaa fa'ua ba lomi ro'aa tela ei ro barafeaa mei na warefa'aiaa ro'ou yeni malagufu, batanai ba o'aa tela nabaa ona barafeaa wareaa mei i guta pafea? ²⁶ Fei au fei, fei laona na nueinaa feni malagufu, ma'uaa e'eni ina fa'unai ba, “Hepoadiai a farereaa feni malagufu, ma'uaa

a'a ba feni malagufu ua, hamatee fei haroo pafea anaa.” ²⁷ Fei hanuu fei warea “Hepoadiai” sifei ba i ha'esiminaa ei na tatawei—ei famamarana ma ei lomi na tataweipa'i, i ude.

²⁸ Si'ei ba oi tonaa hepalo ale'ei gufuu hapara, fei lomi i tataweipa'i, onei ware 'ta' ma si'ei, losuinaa mei Haidaa ale'ei nunumiana fininaa ma'aua ma honua, ²⁹ uaa, “mei Haidaniaa o'ou, hia fei hafi masianaa lomi.”

13

Ei Fapopo'ii ei Warefa'aia

¹ Fihaguinaa hememea hamu'ou ale'ei filofui.
² Hamonei'aa madi'ininaa fei mau fagutanaa ei gufufu raua, uaa a'a fei bigi'a ale'ei, hefi'a rama'a, lomi rona aida ba rona fagutanaa ei alo'alo.
³ Naranaraiaa ei rona guta i humuu bobo'ai ale'ei ba ana hamu'ou bobo'aia mawe ei rona fafelooa ro'ou hefi'a ana ale'ei ba hamona tonaa fi'iaa ro'ou.

⁴ Minaa ei rama'a nei fararabaiaa fei lalaia ma fei tawaa lalaia nei fafa'arai, uaa mei Haidaa i dududuaa mei fiharoharoipa'aia mawe minaa ei fitatafipa'aia. ⁵ Hamonei'aa haguua fei mugoo po'i ma hamonei oafawawanene ua a'a tamanu hamona pa'i, uaa mei Haidaa na ware:

“Fai lo'e a di'ininio;
 fai lo'e a fapedu a'amu.”

⁶ Si'ei, o'aa warefa'agu ua ba,
 “Mei Fasu, hia hadumau; lomi a mama'au.

Ro'aa fetanainau ei rama'a?”

⁷ Naraiaa ei bauaniaa hamu'ou, ei rona wareaa fei wareaa mei Haidaa a'a hamu'ou. Narama'aiaa fei mau gutanaa ro'ou ma neneraa ei narafawe'iaa

ro'ou. ⁸ Jesus Christ, ana mei na oa minoa, wagieni ma ranimai ranimai.

⁹ Apuna minaa atete a'a watauda ei mau feroia na u'ugai. Ina rawani ba i fawe'iaa laloo iaa o'ou fei rawani'aa mei Haidaa ma abaa ei du'ua hamanani, ei lomi i hadumaa ei rama'a rona hanaia.

¹⁰ Ona pa'i hepalo tawahafi na apunai ba ei rama'a rona bigi laloo fei humuu mei Haidaa poroporo mina, lomi ba rowe hanaiaa fei i ude wagina.

¹¹ Mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na'aida tabeaa ei namoo manulelele ale'ei pono-ponoo ei hafelo'a ma wadu'ainaa Fawelei Pa'aa Apunaia, ma'uaa ei hudi unuu ro'ou, rona fagu'aia auguu fei gufu. ¹² Ma ana ale'ei, Jesus na tonaa fi'ina auguu fei poaa fanefanee fei gufu ba i fafafa'arainaa ei rama'a a'a fei namona. ¹³ Si'ei, o'aa dinaa a'ana i auguu fei gufu fininaa fei mamafaa ina harenia. ¹⁴ Uaa yeni, lomi ona pa'i hefaa gufu i udelao, ma'uaa oifi lalabaginaa hefaa gufu fei ba iwe nomai.

¹⁵ Si'ei, a'a Jesus, onei'u fanaa fei fanaa o'ou a'a mei Haidaa, fei fana ba o uduginia—hapee haba'umuu o'ou, fei harana. ¹⁶ Ma apuna madi'inaa fei rawani'a maumau ma fifaniaa manumanu a'a ei rama'a, uaa a'a fei maumau fei, mei Haidaa na ni'eni'e.

¹⁷ Guainaa wareaa ei bauaniaa hamu'ou ma fafefenaa fei utonaa ro'ou fei forafora. Ro'ei oma'aa hamu'ou ma rowe tonaa dududuaa ro'ou wagina. Guainaa wareaa ro'ou ba fei bigi'a i fani'eni'ea ro'ou ma abaa i fa'awatainaa ro'ou ma nabaa lomi, lomi i farawaninaa hamu'ou.

¹⁸ Lafulafunaa hai'ou. Hai'ounapa'aa apa'ia ba na rawani ua ei naranaraa hai'ou ma nunumiaa

hai'ou ba minaa ei mau tatalaiaa hai'ou neimina rawani ua. ¹⁹ Sifeni, hepalo baua i'igaiu ba hamonei lafulafu ba unei'aa madii ma a hadiwe'imai a'a hamu'odu.

²⁰ Nunumiau ba mei Haidaniaa fei gutafarawania, mei a'a fei namoo fei fi'ugaia lomi i pedutoo, mei na fa'asi'anaa mei Fasuu o'ou, Jesus, a'a fei ma'ea, mei Rawani'a Oma'ama'aa ei Sipsipi, inei ²¹ fani waduu panii hamu'ou minaa ei rawani'a manumanu ba hamonei bigi'aa ei nunumiana ma ba a'a Jesus Christ i biginaa o'ou tamanu i fani'eia. Ma onei uduginaa Christ ranimai ranimai. Amen.

²² Fa'ua ba lomi namina malaa feni ne'iau, ma'uaa ena lofuu, nunumiau ba hamonei guaito'uaiaa eni warea aweia una fanaa hamu'ou.

²³ Nunumiau ba hamonei aida ba mei lofuu o'ou Timothy nawe ala. Nabaa i nobatafanamii a'au, haigu'aa fai norawaua wi ma'a hamu'ou.

²⁴ Famafufuoinaa minaa ei bauaniaa hamu'ou mawe minaa ei apunaia. Ei na'uu Italy, rona aloawii ei famafufuoiaa ro'ou a'a hamu'ou.

²⁵ Fei rawani'aa mei Haidaa i oa pafoo hamu'ou.

Wuvulu Manufau Fi'ugaia
The New Testament in the Wuvalu-Aua Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Wuvalu-Aua long
Niugini

copyright © 2004 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Wuvalu-Aua

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-11-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 22 Nov 2019

fa91fc57-dbb6-5be2-bed0-2ae5e341066c